

Kansalaisuuskäsitykset ja asevelvollisuus Suomessa

Alisa Puustinen, Jarkko Kosonen ja Teemu Tallberg

Abstract

Citizenship and Conscription in Finland. This article studies relationships between citizens, state and national defence in Finland. Conscription and different perceptions of citizenship form the framework where civic rights and duties were examined. Data was collected in individual and group interviews of 71 interviewees and analysed by using content-driven content analysis. International literature suggests that there are two major drivers that can be connected to changing perceptions of citizens' rights and duties: individualization and globalization (cosmopolitanism). These have often been articulated with the erosion of both citizenship and willingness to serve in armed forces. Our empirical analysis suggests that the most prominent of these drivers is individualization. Individualization in the form of optimizing personal benefits and choice is the most common explanatory factor when choosing the civil service over military service, or behind the decision to resign from the reserve forces. Reasons related to ethical conviction, globalization or cosmopolitanism is in the margins. It can be concluded that the welfare state citizenship, as we conceptualized it, is prevailing in Finland. The state presents citizens with social, political and individual civic rights without actual claims of reciprocity of the fulfilment of civic duties.

Johdanto ja tutkimustehtävä

Maanpuolustusvelvollisuus on Suomen perustuslain mukaan jokaista Suomen kansalaista koskeva velvollisuus (Suomen perustuslaki 12 luku, 127§). Asevelvollisuuslaki tarkoittaa tuota velvollisuutta miesten osalta siten, että jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta (Asevelvollisuuslaki 1 luku). Asevelvollisuus ilmentyy ja konkretisoituu kansalaisille

muun muassa Puolustusvoimien toiminnan, ase- ja siviilipalveluksen sekä reservin kertausharjoitusten kautta. (vrt. Särmäkari 2016) Yleinen maanpuolustusvelvollisuus koskee kaikkia kansalaisia, mutta haastatteluihimme perustuen voidaan tulkita sen kansalaisten mielissä usein tuottavan yksilöille vaatimuksia tai tehtäviä ainoastaan poikkeusoloissa ja äärimmäisissä kriiseissä, kuten sodassa. Tästä vaikuttaa seuraavan usein se, että maanpuolustusvelvollisuutta ei yksiselitteisesti tunnisteta kansalaisvelvollisuuksiin kuuluvaksi.

Laajan asevelvollisuuden maana Suomi on Euroopan mittakaavassa harvinaisuus, sillä vain yhdeksässä Euroopan maassa on asevelvollisuuteen perustuva armeija. Näistäkin yhdeksästä monessa asepalveluksen suorittaa vain valikoitu osa asevelvollisista. (Kosonen ym. 2017, 93.) Suomessa vapaaehtoisen maanpuolustuksen asema on vahva. Vapaaehtoisuus ja järjestötoiminta kolmannen sektorin kentällä tarjoavat myös muille kuin asevelvollisille mahdollisuuden osallistua konkreettisen toiminnan kautta maanpuolustukseen ja sen eri tehtäviin. Viime vuosina erityisesti naiset ovat hakeneet vapaaehtoisen maanpuolustustoiminnan kautta roolia maanpuolustuksessa. (Jalava ym. 2017; Raisio ym. 2017.)

Kansalaisten halu osallistua maanpuolustuksen tehtäviin on Suomessa vahva. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan mielipidekyselyn perusteella 87 % suomalaisista ilmoittaa olevansa valmis osallistumaan maanpuolustuksen eri tehtäviin omien kykyjensä ja taitojensa mukaisesti, jos Suomeen hyökätään (MTS 2017, 49). Moniviranomaisyhteistyöhön sekä kansalaisten ja viranomaisten yhteistoimintaan nojaava kokonaisturvallisuusmalli kannustaa kaikkia suomalaisia osallistumaan niin turvallisuuden tuottamiseen kuin maanpuolustukseen (ks. esim. Valtioneuvosto 2017). Maanpuolustus kuuluu suomalaisessa asevelvollisuuteen perustuvassa puolustusratkaisussa lähtökohteisesti kaikille.

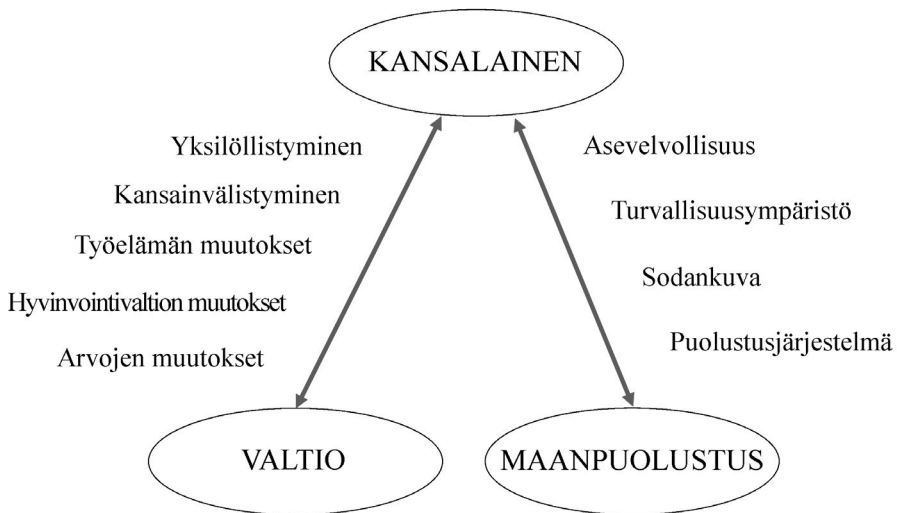
Kaikki kansalaiset eivät kuitenkaan ole rauhan aikana aktiivisia maanpuolustajia, ja osa asevelvollisista pyrkii irrottautumaan velvollisuuspohjaisesta järjestelmästä. Käsitukset yksilön oikeuksista ja velvollisuuksia valtiota ja sen osajärjestelmiä kohtaan ovat muutoksessa. Kansalaisuus, sen määritelmät ja ilmentyminen käytännössä muuttuvat esimerkiksi monialaisen maasta- ja maahanmuuton seurauksena. Turvallisuusympäristö ei ole staattinen vaan jatkuvassa liikkeessä. Kansalainen, valtio ja maanpuolustus ovat dynaamisessa ja vuorovaikutteisessa suhteessa toisiinsa. Tätä taustaa vasten on tarpeen analysoida kansalaisuutta, valtiota ja maanpuolustusta yhteisen oikeuksiin ja velvollisuuksiin sekä kansalaisuuskäsitteeseen pohjautuvan viitekehyksen pohjalta sekä pyrkiä hahmottamaan meneillään olevia muutossuuntia.

Tässä artikkelissa tarkastelemme aiempaan tutkimukseen ja empiiriseen aineistoomme nojaten 1) miten kansalaiset kokevat maanpuolustus- ja ase-

velvollisuuden suhteessa hyvinvointivaltion tarjoamiin oikeuksiin, 2) millaisia muutoksia kansalaisuuskäsityksessä on ennakoitavissa ja 3) millaisia vaikutuksia muutoksilla ennakoidaan olevan maanpuolustus- ja asevelvollisuuteen tulevaisuudessa.

Tutkimusasetelma, aineisto ja menetelmät

Artikkeli on osa Maanpuolustuskorkeakoulun TAHTO-tutkimusprojektia (2016–18), jonka tavoitteena oli tarkastella kansalaisten suhdetta maanpuolustukseen ja tehdä uusia avauksia maanpuolustustahdon ymmärtämiselle ja tutkimiselle¹ (Tallberg ym. 2018). Kansalaisten maanpuolustustahdon ja -suhteen tutkimisen sekä ymmärtämisen lähtökohtina käytimme kansalaisen, valtion ja maanpuolustuksen välisten suhteiden tulkintaa (ks. kuva 1). Kansalaisen ja valtion välistä suhdetta nimitetään tässä yhteydessä kansalaisuudeksi. Kansalaisen suhdetta maanpuolustukseen määrittävät monet tekijät, joita on selvitetty tai määritelty varsin vähän aiemmassa tutkimuksessa (vrt. Kosonen ym. 2017, 95–96). Näihin suhteisiin vaikuttavat tekijät muuttuvat ajassa ja ovat sidoksissa kulloinkin vallitsevaan yhteiskunnalliseen tilaan ja valtion turvallisuustilanteeseen.

Kuva 1. Tutkimusasetelman kuvaus, kansalaisen suhde valtioon ja maanpuolustukseen.

Taulukko 1. Haastatteluaineiston kuvaus

	Siviilipalvelusta suorittavat, n = 38	Reservistä eroavat, n = 33
Yksilöhaastattelu	17	29
Ryhmähaastattelu	21 (6 ryhmää)	4 (1 ryhmä)
Ikäjakama	18–27 vuotta	21–46 vuotta

Tutkimusaineisto kerättiin puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla. Haastattelujen kohderyhmäksi valittiin henkilöitä, joiden oletettiin pohtineen aktiivisesti omaa suhdettaan maanpuolustukseen ja hyvinvointivaltioon tai joiden suhde maanpuolustukseen oli jollakin tavalla problematisoitunut. Haastateltavat olivat reservistä eroavia² ja siviilipalvelusta suorittavia asevelvollisia. Kaikki haastateltavat olivat miehiä. Haastattelut toteutettiin yksilö- ja ryhmähaastatteluina vuonna 2017 reservistä eroavien täydennyspalveluskoulutusjaksoilla sekä siviilipalvelusta suorittavien koulutusjakson aikana. Haastatteluihin osallistuminen oli koulutettaville vapaaehtoista ja haastattelujen alussa tehtiin jokaisen haastateltavan kanssa haastattelusopimus. Haastattelut nauhoitettiin³ ja aineisto litteroitiin sanatarkasti.

Haastatteluaineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Haastateltavien puheessa suhteestaan maanpuolustukseen ja hyvinvointivaltioon rakentui analyysissä merkityssuhteita kansalaisyhteisyyksien, -velvollisuuksien sekä maanpuolustus- ja asevelvollisuuden välille. Seuraavissa alaluvuissa tarkastelemme kansalaisen suhdetta maanpuolustukseen eri kansalaisuusikäsihtien kautta: perinteinen kansalaisuus, hyvinvointivaltiokansalaisuus ja muuttuva kansalaisuus.

Kansalaisuus, valtio ja maanpuolustus

Valtion puolustuksessa tarvitsemat sotilasjoukot voidaan muodostaa joko asevelvollisuuden, palkkauksen tai vapaaehtoisuuden pohjalta niiden erilaisina yhdistelminä ja variaatioina (Cohen 1985; Sipilä 2013; Danielsbacka 2015, 274; Salo 2013, 79; Szvircsev Tresch 2018, 19–20, ks. myös Mäkinen 2013b). Ammattiarmeijamaissa puolustusjärjestelmä perustuu sotilaiden ammatilliseen professioniin, ei kansalaisten velvollisuuteen. Professioperustaisissa puolustusjärjestelmissä liittymällä armeijaan ja ryhtymällä sotilaaksi yksilö voi saavuttaa kansalaisuuden ja sen mukaisia kansalaisyhteisyyksiä, tai päästä osalliseksi valtion palveluista, kuten sosiaaliturvasta ja terveydenhuollosta (esim. Eichler 2014; Heinecken 2014; Ware 2010). Suomessa miesten asevelvollisuus toimii toisin. Valtio edellyttää kansalaisia kouluttautumaan ja valmistautumaan maanpuo-

lustuksen tehtäviin ilman että hyvinvointivaltion peruspalvelut ovat sidoksissa asevelvollisuuden suorittamiseen. Maanpuolustusvelvollisuus ja asevelvollisuus ovat kansalaisille laissa määriteltyjä velvollisuuksia, mutta hyvinvointivaltion perusoikeudet kuuluvat kaikille eikä niitä tarvitse ansaita erikseen velvollisuuksia suorittamalla. (Asevelvollisuuden suhteesta yhteiskuntaan ja roolista maanpuolustuksen järjestämisessä ks. myös Sipilä 2013.)

Kansalaisuus – yksilön ja valtion välinen suhde

Kansalaisen ja valtion välinen suhde, kansalaisuus, on liitetty perinteisesti kansallisvaltioon sidoksissa oleviin kansalaisoikeuksiin, poliittisiin oikeuksiin ja sosiaalisiin oikeuksiin. Kansalaisuuden on katsottu olevan kansallisvaltion viitekehyksessä määrittävä tekijä, jonka kautta tietyn alueen asukkaat ovat integroituneet poliittisen yhteisön jäseniksi. (Kuusela 2006, 33; Turner 2001, 192; vrt. Gülalp 2013; Ware 2010.) 2000-luvun leimallisena muutoksena kansalaisuudessa on nähty voimistuva yksilöllistyminen sekä muuttuvat sosiaalisuuden muodot (esim. Saastamoinen 2010 & 2011; myös Turner 2001; Isin 2009).

Tässä yhteydessä on oleellista erottaa individualismi ja individualisaatio. Individualisaatiolla eli yksilöllistymisellä ei tarkoiteta tässä yhteydessä individualismin eli itsekakeskeisyyden korostumista, vaan kehityskulkua tai tilannetta, jossa ihmisen suhde itseensä sekä oman elämänkulun rakentaminen tietoisilla valinnoilla muodostuvat merkittävimäksi toimintaa ohjaaviksi periaatteiksi. Yksilöllistymisen johdosta kansalaisen suhde muihin ihmisiin ja valtioon tai muihin instituutioihin on näin monessa mielessä henkilökohtaisille valinnoille alisteinen. (Saastamoinen 2011, 61, 64.) Koulutukseen, työhön, perheeseen, maanpuolustukseen tai asevelvollisuuteen liittyvät valinnat tehdään siten, että ne tukevat parhaalla mahdollisella tavalla henkilökohtaisesti valittua ja rakenteilla olevaa elämänpolkua.

Kansalaisen ja valtion välisessä suhteessa oletetaan tapahtuvan muutoksia myös jatkuvan kansainvälistymisen seurauksena. Kansallisvaltioiden rajat ja niiden merkitys hämärtyvät, kun oman elämänpiirin kenttänä nähdään oman asuinmaan ohella kaikki muutkin valtiot (esim. Gülalp 2013; Johnson 2013; Adres ym. 2012). Globaali kansalaisuus tulee tulevaisuudessa merkittävämmäksi samaistumiskohteeksi kasvavalle joukolle ihmisiä. Tuolloin kansalaisuus ei kiinnity tai merkityksellisty valtioihin tai niiden rakenteisiin, paikkaan tai juridiseen asemaan, vaan henkilökohtaiseen toimijuuteen ja sosiaalisten siteiden rakentumiseen ihmisten ja yhteisöjen välillä, ajasta ja paikasta riippumatta.

Hyvinvointivaltion rakenteissa ja toiminnassa tapahtuvat muutokset sekä työelämän ja talouden muutokset kietoutuvat tiiviisti kansalaisen ja valtion

väliseen suhteeseen. Suomessa hyvinvointivaltion kehitys ja hyvinvointivaltio-käsitteen käyttö ajoittuu 1950-luvun jälkeiseen aikaan, jolloin hyvinvointivaltiolla on viitattu sekä yhteiskuntapoliittisiin tavoitteisiin että kunakin aikana vallinneeseen yhteiskuntajärjestelmään (Yeung ym. 2007, 11–12). Kosonen ym. (2018) tiivistää hyvinvointivaltion perusedellytyksiksi valtion vastuun peruspalveluista, resursseja keskitetysti uudelleen jakavasta sosiaalipolitiikasta, sosiaaliturvasta, kansalaisten ja sukupuolten välisestä tasa-arvosta, sekä korkeasta koulutus- ja työllisyysasteesta (ks. myös Hänninen 2017, 20; Kujala & Danielsbacka 2015, 29–34; Uljas 2012, 50; Saari 2006, 26; Kosonen 1998, 105–111).

Kansalaisen kokemusta valtiosta määrittää osaltaan se, mitä valtiolta odotetaan, millaisessa asemassa työelämässä ollaan tai ollaanko työelämän ulkopuolella (esim. Schouenborg 2015; myös Terho 2010). Kansalaisten työmarkkina- ja sosiaalipolitiikkaan kohdistuvat odotukset kietoutuvat monin tavoin yhteen ja rakentavat kansalaisuutta vastavuoroisuuden ja oikeudenmukaisuuden kokemuksina. Myös henkilökohtaisiin arvoihin kytkeytyvät muutokset heijastuvat suhteessa valtioon. Helkaman (2015, 220) mukaan minäkeskeisten arvojen korostuminen on jatkunut 1990-luvulta lähtien, voimistuen 2000-luvulla. Suomalaisten perusarvoina ovat säilyneet tasa-arvo, luontoarvot, työ ja rehellisyys (sama, 218; Kansan arvot 2017). Vakka arvot ovat melko pysyviä, esiintyy muutoksia etenkin globalisaatioon, uusliberalismiin ja yhteisöllisyyden muuttumiseen liittyvissä teemoissa (Helkama 2015).

Kansalaisen suhde maanpuolustukseen

Kansalaisen ja asevoimien sekä maanpuolustuksen välisiä suhteita on tarkasteltu sotatieteellisessä, etenkin sotilassosiologisessa, kirjallisuudessa civil-military relations- ja citizen soldiership -tutkimuksen kautta (esim. Taylor ym. 2015; Caforio 2003; Cohen 1985). Suomalaisessa tutkimuksessa kansalaisen ja maanpuolustuksen välistä suhdetta ovat hallinneet keskustelu maanpuolustustahdosta sekä keskittyminen asevelvollisuuden ja asevelvollisten tutkimukseen (Kosonen ym. 2018; Kosonen ym. 2017; Sinkko 2015; Harinen & Hannola 2013; Mäkinen 2013a; Myyry 2009; Laitinen & Nokkala 2005). Aivan viime vuosina tutkimuksessa on alettu tarkastella laajemmin kansalaisyhteiskunnan (Raisio ym. 2017), vapaaehtoistoiminnan (Jalava ym. 2017), yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon (Tallberg 2017), kokonaisturvallisuuden kehittämisen (Keskinen ym. 2017) sekä kansalaisen ja maanpuolustuksen välisen suhteen eri ulottuvuuksia (Kosonen ym. 2018).

Maanpuolustuksensa asevelvollisuuteen perustavissa valtioissa kansalaisten suhde asevoimiin ja valtioon on kiinteämpi kuin valtioissa, joissa on

ammattiarmeija. Tähän suhteeseen liittyy valta- ja velvoiteasetelma, jossa valtio määrittää kansalaisille erilaisia rooleja maanpuolustuksessa ja yhteiskunnallisessa turvallisuustyönjaossa (Tallberg 2017). Suomessa valtio velvoittaa asevelvollisia kansalaisia kouluttautumaan ja osallistumaan maan aseellisen puolustuksen tehtäviin. Kaikkia kansalaisia velvoittava maanpuolustusvelvollisuus ja miesten asevelvollisuus asemoivat kansalaisia erilaisiin rooleihin suhteessa maanpuolustukseen ja sen tehtäviin. Asevelvollisuus onkin keskeinen foorumi, jonka kautta yksilön kokemukset ja valinnat määrittävät hänen suhdettaan maanpuolustukseen.

Maissa, jotka perustavat puolustuksensa ammattiarmeijaan, maanpuolustuksen, kansalaisuuden ja valtion on nähty olevan dynaamisessa, moniulotteisessa ja vastavuoroisessa suhteessa keskenään (Ware 2010, 314, 321). Pohjoismaissa maanpuolustus on kehittynyt hyvinvointivaltioiden rinnalla ja nämä ovat olleet tiiviissä yhteydessä toisiinsa, mikä on laajentanut maanpuolustusajattelua esimerkiksi kriisinhallintaan ja laajan turvallisuuden tuottamiseen (esim. Schouenborg 2015). Suomessa on harvoin puhuttu samassa yhteydessä hyvinvointivaltiosta ja maanpuolustuksesta suhteessa kansalaisten oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Näitä näkökulmia on yhdistetty lähinnä asevelvollisuuden ja asepalveluksen legitimiteetin ja säilyttämisen perusteluissa. Perusteluissa on korostettu asepalveluksen kansanterveys-, sosiaali-, talous-, koulutus- ja puolustuspoliittisia ulottuvuuksia.

Turvallisuusympäristön muutokset ovat pitäneet maanpuolustukseen liittyvää keskustelua yllä sekä mediassa että politiikassa. Erityisesti 2010-lukua luonnehtivat sodankuvan muutokset (usein mainittuina epäsymmetrinen sodankäynti, hybridivaikuttaminen sekä kyber- ja informaatioisota), laajemmat turvallisuusympäristön muutokset (kuten kansainvälinen terrorismi tai ilmastomuutos seurannaisvaikutuksineen) sekä osittain niiden seurauksena, osittain niitä ennakoiden, suomalaisen turvallisuuskonseptin kehittyminen kokonaisturvallisuusmalliksi. (Turvallisuuskomitea 2018; Limnell & Rantapelkonen 2017; MTS 2017, Raisio ym. 2017; Valtioneuvosto 2017; Keskinen ym. 2017.)

Suomalaisten kokemuksia maahan kohdistuvista uhkista on selvitetty viime vuosina useissa tutkimuksissa ja kyselyissä. Kansalaiset näkevät tulevaisuuden Suomessa nykyistä tasoa turvattommaksi. Keskeisimpiä maahan kohdistuvia uhkia tai huolenaiheita ovat sisäisen turvallisuuden muutokset tai laajemmin kansainväliseen taloudelliseen ja poliittiseen tilanteeseen kytkeytyvät ongelmat kuten maailman pakolaistilanne, kansainvälinen terrorismi, ilmastomuutos ja poliittiset ääriilikkeet. (mm. Limnell & Rantapelkonen 2017; MTS 2017; Puustinen ym. 2017.) Käsitys uhkakuvista näyttää heijastuvan kansalaisten asenteisiin maan puolustamisesta tai turvaamisesta (Kosonen ym. 2018).

Seuraavissa luvuissa yhdistämme aiempaa kirjallisuutta ja haastatteluaineistomme analyysia, muodostaen niistä ymmärrystä kansalaisuuden, kansalaisoikeuksien ja -velvollisuuksien sekä hyvinvointivaltion ja maanpuolustuksen välisistä suhteista. Luomme katsauksen kansalaisuuskäsitysten käynnissä olevaan muutokseen, minkä perusteella tulkitsemme tutkimusasetelmassa (ks. kuvio 1) määrittelemiemme kansalaisen ja valtion sekä kansalaisen ja maanpuolustuksen välisten suhteiden nykytilaa ja mahdollisia tulevaisuuden kehityskulkuja.

Työ, perhe ja maanpuolustus kansalaisen oikeuksien ja velvollisuuksien perustana

Kansalaisuutta on usein määritelty kansalaisen oikeuksien näkökulmasta. Kansalaisella ajatellaan olevan (kansallis)valtioon sidoksissa olevia kansalaisoikeuksia (civil rights), poliittisia oikeuksia (political rights) sekä sosiaalisia oikeuksia (social rights). Kansalaisuuden on nähty olevan asema, status, johon perustuvat erilaiset etuoikeudet, ja se on alun perin ymmärretty vahvasti nimenomaan sosiaaliseen luokkaan perustuvana asemana. (Isin 2009; Kuusela & Saastamoinen 2006; Marshall 1950, 10–11; Turner 2001.) Kansalaisuus ei kuitenkaan ole sidoksissa ainoastaan kansallisuuteen, vaan kansalaisuuden voi saada ilman syntyperäistä kansallisuuttakin (Pulkkinen 2013, 178; myös Isin 2009, 368–372).

Kansalaisuus on nähty myös prosesseina, joiden kautta jaetaan erilaisia etuoikeuksia. Etuoikeuksiin on yleensä ollut kolme tietä: työnteko, maan puolustaminen ja perheen perustaminen (Turner 2001, 192–193; myös Saastamoinen & Kuusela 2006, 141–144). Osallistumalla työelämään on voinut saada hyvinvointivaltion etuoikeuksia kuten vakuutusturvaa, eläkettä tai terveydenhoitoa. Haastatteluaineistossamme työnteko nähtiin yhdeksi kansalaisen perusvelvollisuudeksi, mutta sen motiivit koettiin enemmän yksilöllisinä kuin velvollisuuksina suhteessa valtioon.

[kansalaisuuteen kuuluu] Jos nyt lähetään mun näkökulmasta niin se että autetaan niitä ketkä apua tarvii. Tietty työssä käyminen, saa rahaa ja pystyy elään. Ei mulla kyllä oikein tuu mitään isompia velvollisuuksia muuten mieleen. (siviilipalvelusta suorittava 20 vuotta)

Yksilöllä ei ehkä tarttis olla sitä niin suurta velvollisuutta vaan valtiolla pitäisi olla velvollisuus palvella sitä kansalaista jolloinka tulee kansalaiselle se niin sanottu motiivi palvella sitä yhteiskuntaa. (reservistä eroava 27 vuotta)

Kansallisvaltioiden historiassa valtiota on voinut palvella myös osallistumalla maan puolustamiseen tai sotaan. Sodassa palvelleet ovat saaneet erilaisia sosiaaliturvaan liittyviä etuoikeuksia samaan tapaan kuin työtä tekevät. (Vrt. Turner 2001.) Maanpuolustus kansalaisvelvollisuutena perustuu kansallisvaltion kautta tulkittavaan käsitykseen kansalaisuudesta, jossa yksilön tulee osallistua aktiivisena toimijana yhteiskunnallisiin perusprosesseihin ansaitakseen erilaisia kansalaisoikeuksia. Suomessa kansalainen on turvallisuudessa ja sen tuottamisessa useammin objekti, erilaisten turvallisuustoimien kohde, kuin itse toimintaan osallistuva toimija (esim. Raisio ym. 2017, 53). Tämä asema juontuu kansalaisen oikeudesta tulla valtion toimesta suojelluksi, turvatuksi ja puolustetuksi.

Pääosa haastattelemastamme kohderyhmästä ei kokenut omaa toimintaansa maan puolustamisessa vastavuoroisena tai kiitollisuudenvelan maksamisena saamistaan yhteiskunnan palveluista. Sen sijaan haastateltavat kokivat, että omat velvoitteet suhteessa valtioon pystytään kattamaan maksamalla veroja valtiolle.

Mä maksan ihan mielelläni veroja, koska nämä yhteiskunnan tarjoamat palvelut ja tuet liittyvät siihen että mä pystyn sitten teen mielelläni töitä niiden eteen, jotta mä voin elää tässä yhteiskunnassa ja saan nauttia näistä oikeuksista mitä yhteiskunta mulle antaa. (siviilipalvelusta suorittava 23 vuotta)

Kolmanneksi, perheen perustaminen oikeuttaa usein erilaisiin sosiaaliturvaan liittyviin etuihin kuten lasten koulutukseen tai odottavien äitien terveydenhuoltoon. Nämä palvelut konkretisoituivat osalle haastateltavista omien kokemusten tai tulevaisuuden pohdintojen kautta. Suomi koettiin hyvinvointivaltiona, joka huolehtii perheiden hyvinvoinnista yhdenvertaisesti perheen tulotasosta tai sosiaaliluokasta riippumatta.

Mutta kumminkin mulla on se että mäkin haluan matkailla ja tehdä töitä ulkomailla mut sit taas kun tietää sen että kun mä oon miettiny vaikka mä asuisin ulkomailla ja lähen perustaan perheen niin mä haluan tehdä sen Suomessa just sen takia että on se hyvinvointivaltio ja turvallinen valtio ja itekkin tietää että kasvanu siellä ees jollain tapaa onnistuneeks ihmiseks. (siviilipalvelusta suorittava 21 vuotta)

Hyvinvointivaltiokansalaisuus ja asevelvollisuus

Suomessa miesten asevelvollisuus näyttää olevan ihmisten kokemuksissa hyvin keskeinen kansalaisen ja maanpuolustuksen välistä suhdetta määrittävä tekijä. Maanpuolustus ja asevelvollisuus ymmärretään pitkälti juuri asepalveluksen tai siviilipalveluksen suorittamisena. Asevelvollisuuden kautta osa kansalaisista saa yhteiskunnassa kaksoisroolin kansalaisena ja kansalaissotilaana, *citizen soldier*, (vrt. Mälkki 2009, 54–57; Griffith 2005). Kaksoisroolin vuoksi on sekä puolustusvoimien että yksittäisen kansalaisen näkökulmista oleellista ymmärtää, miten yksilöt kokevat maanpuolustus- ja asevelvollisuuden sekä hyvinvointivaltion tarjoamien perus- tai etuoikeuksien välisen suhteen.

Hyvinvointivaltion ja -yhteiskunnan rakentumisen myötä kansalaisuuden tulkinnassa on korostunut oikeuksien merkitys (Saastamoinen 2010, 230). Oikeudet ovat joko etuoikeuksia, jotka hankitaan yhteiskuntaa palvelemalla (ks. edellä) tai perusoikeuksia, jotka saadaan kuulumalla tiettyyn ryhmään (Ware 2010, 316). Suomalaisen, hyvinvointivaltiollisen kansalaisuuden erityispiirre on vahvasti juuri siinä, että niin sanottujen perusoikeuksien muodossa kansalaisille taataan hyvin laajat sosiaaliset oikeudet – ei vain kansalais- tai poliittisia oikeuksia (Kuusela & Saastamoinen 2006, 21; vrt. Marshall 1950, 10–11; ks. myös Saari 2006, 26–30).

Kansalaisten perusoikeudet ja etuoikeudet

Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa kansalaisoikeudet ovat perusoikeuksia, jotka kuuluvat kaikille Suomessa oleskeleville, pääosin siis myös niille, joilla ei ole Suomen kansalaisuutta. Velvollisuudet, kuten asevelvollisuus ja verovelvollisuus, ovat lakiperusteisia velvollisuuksia tai vaatimuksia, joiden laiminlyönnistä tai täyttämättä jättämisestä seuraa jopa rikosoikeudellinen sanktio. Velvollisuudet ja oikeudet eivät ole vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa nähden siten, että esimerkiksi vasta suorittamalla asevelvollisuuden saavuttaisi joitain perusoikeuksia, kuten terveydenhuollon palveluja tai sosiaaliturvaa.

Haastatteluaineistossa kansalaisuuden kokemus konkretisoituu pääsääntöisesti henkilökohtaisina kokemuksina kansalaisen oikeuksista ja velvollisuuksista. Maksuton ja yhdenvertaiset mahdollisuudet tarjoava koulutus ja käytännössä maksuton terveydenhuolto ovat asioita, jotka ensimmäisenä tulevat esiin kysyttäessä millaisia oikeuksia haastateltavat kokevat itsellään kansalaisina olevan. Oikeus toimeentuloon, sananvapaus ja uskonnonvapaus ovat myös oikeuksia, jotka haastateltavat mainitsevat pohtiessaan asiaa.

Mutta mitä haluan saada niin just se että ne tärkeimmät asiat mun mielestä just se koulutus ja terveydenhuolto. Ne on ilmasia ja hyvälaatuisia, se on ehkä se tärkein juttu. (reservistä eroava 26 vuotta)

Perusoikeudet on tietysti se, että on sitä suojaa ja ruokaa tarjolla ja terveydenhuoltoon on mahdollisuus päästä. Mieliapiteenvapaus, uskonnonvapaus, sananvapaus josta on myös käyty viime aikoina paljon keskustelua erinäisissäkin yhteyksissä. Sieltähän ne lähtee, perusoikeuksista liikkeelle. (reservistä eroava 27 vuotta)

Oikeuksien vastapuolella haastateltavat näkivät kansalaisvelvollisuuksiksi ainoastaan kaksi lakiperustaista velvollisuutta: verovelvollisuus ja asevelvollisuus. Haastatteluaineiston perusteella voidaan todeta, että verojen maksamisen koettiin olevan riittävä vastavuoroisuuden osoitus yhteiskuntaa kohtaa, eikä oikeuksien vastapainoksi katsottu tarvittavan juuri muita velvollisuuksia. Peruskoulutus puolestaan näyttäytyi haastateltaville pelkästään oikeutena, ei niinkään oppivelvollisuuden suorittamisena.

Enpä nyt kovin muuta keksi kun rehellinen veronmaksaminen. --- Melko lailla sen mitä nykyäänkin saa, just sitä koulutusta, terveydenhuoltoa. Eläkkeen. (siviilipalvelusta suorittava 20 vuotta)

Onhan tää aika vapaa maa, et saa liikkua miten haluaa, ja saa käydä koulussa. Tai sehän on myös velvollisuus. (reservistä eroava 20 vuotta)

Kansalaisen oikeudet ja velvollisuudet tulivat haastatteluissa esiin myös haastateltavien pohtiessa, millaisia velvollisuuksia valtio kansalaiselle ylipäätään voi asettaa ja mihin velvollisuudet perustuvat. Synnyinmaataan ei kukaan voi valita, mutta sen myötä seuraa kansalaisuus oikeuksineen ja velvollisuuksineen.

Kansalaisellahan ei pitäisi olla mitään velvotteita, koska hän ei voi päättää sitä mihin hän syntyy. Jos hän saisi sen päättää niin silloin voitais puhua jostain valinnasta mutta kun mitään valintaa ei oo, tavallaan, kukaan ihminen pystyny tekeen. Tietyllä tavalla sitten voiko mitään velvotteita ollakaan? Mutta tämmönen velvollisuus jokaisella työntekijällä joka aikoo jollain tavalla hyötyä valtiosta ja valtion sisällä toimivista yrityksistä tekemällä työtä ja saamalla palkkaa niin sitten sulla on velvollisuus maksaa veroja ja rahottaa tätä. Että semmonen velvollisuus tietyllä tavalla on, osallistua verojen kautta tähän tän hyvinvoinnin ylläpitämiseen. (reservistä eroava 31 vuotta)

Suomessa oikeuksien ja velvollisuuksien nähtiin pääsääntöisesti olevan tasapainossa. Haastateltavat kokivat, että kansalaisilla on riittävästi oikeuksia sekä henkilökohtaista vapautta suhteessa siihen, mitä valtio heiltä edellyttää. Kansalaisten tai kansanosien ei myöskään nähty olevan oikeuksien ja velvollisuuksien suhteen eriarvoisia keskenään. Hyvinvointivaltion ihanteita kannattaen haastatteluissa tuotiin esiin, että esimerkiksi tuloerojen taseus on positiivinen asia. Oikeuksien ja velvollisuuksien ajateltiin myös muuttuvan kansalaisen elämäpolun ja -tilanteen mukaisesti.

Vaihtelevasti joku on enemmän maksavassa päässä ja joku on enemmän saavassa päässä. Ja kyllä ne vastuut ja velvollisuudet, ne on erilaisia ja muuttuvia. Että ehkä en näkis että niitten vastuiden ja velvollisuusten ja oikeuksien pitäis olla yhtäläisiä vaan että pitäis olla mukautuvia siihen ihmisen tilanteeseen. Ja yhteiskuntarakenteen pitää olla semmonen että sen pitää kestää se että se pystyy mukautumaan. (reservistä eroava 26 vuotta)

Suhtautuminen asevelvollisuuteen

Asevelvollisuus herätti haastateltavien keskuudessa monipuolista keskustelua. Asevelvollisuus ja siihen liittyvä asepalveluksen suorittaminen koettiin pääsääntöisesti sosiaalisena normina ja lakiin perustuvana pakkona. Samaan aikaan valinnanvapautta siviilipalveluksen muodossa pidettiin järjestelmän hyvänä puolena. Vain harva haastateltu olisi kuitenkaan valmis suoraan luopumaan asevelvollisuudesta, vaikka sen pakottavuus koettiin ongelmalliseksi suhteessa valinnanvapauteen ja ihmisoikeuksiin.

[asevelvollisuus] No sehän on ihan turha. Tai ainakin jos kattoo melkein mitä tahansa muuta Euroopan maata, siellähän on luovuttu aikoja sitten semmosesta. -- Hyvin tällanen reliikki, sanotaanko näin. (reservistä eroava 20 vuotta)

Mun mielestä se ois ihan hyvä että on velvollisuus kuitenkin siihen. Että se on sitten se siviilipalvelus toinen vaihtoehto. Kyllä se on mun mielestä, se vapaaehtosena ei toimis kuiteski tarvitaan puolustusvoimia vielä tulevaisuudessa. Ainakin tällä hetkellä kun ei näytä maailmalla menevän asiat eteenpäin. (reservistä eroava 23 vuotta)

Asevelvollisuus, ja erityisesti siihen liittyvä palvelus, koettiin sukupuolten välisen tasa-arvon kannalta ongelmalliseksi. Tasa-arvoa lähestyttiin pääsääntöisesti kahdesta näkökulmasta: Yhtäältä nykyisenkaltainen asevelvollisuus asettaa

miehet naiseen nähden epätasa-arvoiseen asemaan pakon voimalla. Toisaalta, haastateltujen sanoin, asevelvollisuusjärjestelmä väheksyy naisten kykyjä ja osaamista osallistua aseelliseen maanpuolustukseen. Haastateltavat eivät kuitenkaan kokeneet parhaaksi ratkaisuksi molempia sukupuolia koskevaa asevelvollisuutta, vaan mieluummin kaikkia koskevan vapaaehtoisen palveluksen, johon valitaan kyvykkäimmät ja motivoituneimmat.

Että kun se on vaan miehille tää armeija. Et kaikilla on maanpuolustusvelvollisuus mutta sitten se on vaan se toinen sukupuoli joka joutuu hoitamaan sen rauhan aikana. Et se on sit armeija tai siviilipalvelus. Se on mun mielestä aika räikee epäsuhta. (reservistä eroava 20 vuotta)

Ei se mun mielestä oo tasa-arvosta. Että niin on. Että on vaan päätetty niin että miehet on vaikka vahvempia ja sen takia ne on parempia maanpuolustuksessa tai että miesten henki on vähemmän arvokkaampi kun naisten. (siviilipalvelusta suorittava 20 vuotta)

Toisaalta, jonkinlainen koko ikäluokkaa velvoittava palvelus (asepalvelus, siviilipalvelus tai mahdollinen kansalaispalvelus) nähtiin sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta hyväksi. Asevelvollisuus ja siihen kuuluva palvelus jakavat siis reservistä eroavien ja siviilipalvelusta suorittavien mielipiteitä, eikä aineiston pohjalta piirry yhtä selkeää kuvaa haastateltujen mielipiteistä.

Mä kyllä itse poistaisin asevelvollisuuden ja etenkin jotenkin sen, armeijan osallisuuden siihen mutta kyllä jonkinlaisen tällaisen, ns. yleissivistävän -- joku tällainen jossa opetetaan vaikka, että kurssi jossa sinusta tulee hyvä kansalainen. (siviilipalvelusta suorittava ryhmähaastattelussa)

Asevelvollisuudesta yleensä on, oikeestaan hyvinkin ristiriitaiset ajatukset että toisaalta se on, hyvä järjestelmä mutta toisaalta huono. Että saattaa olla tällä hetkellä sillä tavalla että se on yleisesti ottaen tässä ajassa, toimiva järjestelmä. Mutta en pitäs sitä minkäänlaisena itseäänselvyytenä että se pitäis katsoa sen mukaan kun tilanteet kehittyvät ja, mieltä tarkkaan että mitä vaikutuksia sillä on mihinkin suuntaan. (reservistä eroava 27 vuotta)

Hyvinvointivaltio ja sen puolustaminen

Kokemus Suomesta puolustamisen arvoisena kiteytyy suomalaisen hyvinvointivaltion perusoikeuksiin ja arvoihin. Erään haastateltavan sanoin hyvinvointi-

yhteiskunta voisikin olla se, mikä ”ehkä [on] viime kädessä sotilaallisesti puolustamisen arvoista”. Hyvinvointivaltiossa puolustamisen arvoiseksi koettiin erityisesti yhteiskuntarauha, yksilöiden välinen tasa-arvo, oikeusjärjestelmä, lainsäädäntö, demokratia, sosiaali- ja terveyspalvelut, koulutus, uskonnonvapaus sekä laaja yksilönvapaus. Haastatteluaineistossamme Suomi koetaan hyvinvointivaltioksi, turvalliseksi, oikeudenmukaiseksi, vapaaksi ja puolueettomaksi maaksi.

Ihmiset, kulttuuriperintö, arvot, kieli ja itsemääräämisoikeus ovat haastateltaville Suomessa puolustamisen arvoisia asioita. Puolustamisen arvoisuus ei kiinnity niinkään kansallisvaltiioon ja sen rajoihin, vaikka suomalainen luonto metsineen ja järvineen onkin lähes kaikille haastateltaville tärkeä. Puolustamisen arvoinen on myös suomalainen yhteiskuntajärjestys, ”tää hyvinvointisydeemi”. Puhuessaan Suomesta puolustamisen arvoisena haastateltavat lähes poikkeuksetta vertaavat Suomea muihin maailman maihin ja toteavat, että ”meillä on asiat aika helkkarin hyvin”. Suomessa koetaan olevan ”inhimillistä rikkautta”, mikä pitää säilyttää.

Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) kyselyssä, syksyllä 2017, tärkeimpinä puolustamisen arvoisina asioina nousivat esille Suomen itsenäisyys, alueellinen koskemattomuus, suomalainen demokratia ja suomalainen koulutus- ja hyvinvointijärjestelmä sekä suomalaisuus. (MTS 2017, 48.) Maanpuolustustahto ja puolustamisen arvoisuuden kokemus on jo aiemmin liitetty kansalaisten kokemukseen valtiosta, sen tarpeellisuudesta (ks. Terho 2010, 111) ja laajemmin nähtynä oman maan puolustamisen arvoisuudesta (Myyry 2009).

Vaikka haastattelemamme henkilöt suhtautuvatkin eri tavoin kriittisesti aseelliseen maanpuolustukseen, lähes kaikki heistä olivat sitä mieltä, että Suomea pitää puolustaa. Puolustusta ja sen tarpeellisuutta pohdittiin myös osana laajempaa kansainvälistä konfliktien ehkäisyä ja aseistariisunutta. Näissä keskusteluissa lähtökohtana oli että asevoimia ei tarvittaisi missään, jolloin kysymys kansallisvaltion puolustamisesta on osin irrelevantti (vrt. Terho 2010, 111). Kahdessa haastattelussa tuotiin myös esille, että täysin ylivoimaisen vihollisen edessä valtion antautumisen tulisi olla vaihtoehto, koska sitä kautta voitaisiin välttyä turhilta ihmishenkien menetyksiltä. Aineistoon pohjautuen voidaan todeta, että Suomea pitää kyllä puolustaa, mutta kansalaisille oleellisia kysymyksiä ovat myös miksi, kenen ja miten Suomea tulisi puolustaa.

”[---] et onko maanpuolustustahtoo, niin kyl mulla ainakin tän keskustelun pohjalta jäi filis, et tahtoo kyllä on, mut sitten mitä se maanpuolustus vois olla, et keskustellaan siitä, et millä lailla ja kuinka paljon, kuka ja kenen on pakko vai onko se mahdollisuus, tai ainakin et tahtoo on siihen, että maassa ois hyvä asua, ja ihmisillä ois hyvä olla.” (siviilipalvelusta suorittava ryhmähaastattelussa)

MTS:n (2017) tulosten mukaan noin 1 % kansalaisista ei koe mitään tekijöitä Suomen aseellisen puolustuksen perusteeksi. Haastatteluissamme esiintyi myös selkeää kritiikkiä suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan nykytilaa kohtaan, ja pieni osa haastateltavista koki Suomen puolustamisen arvoisuuden heikkenevän yhteiskunnan muuttuessa. Omaan kokemukseen yhteiskunnasta ja sen puolustamisenarvoisuudesta vaikuttivat peruspalveluihin kohdistuvat, ennen kaikkea poliittiset päätökset ja leikkaukset.

...puolustamisen arvoisuus heikkenee yhteiskunnan muuttuessa, koulutusleikkausten ja sote-uudistuksen jälkeen en koe Suomea enää niin arvokkaana puolustaa, kuin aikaisemmin, en koe itse asiassa enää lainkaan puolustamisen arvoiseksi (reservistä eroava 27 vuotta).

Tämä melko vahva signaali aineistossamme herättää kysymyksen maanpuolustustahdon ja hyvinvointivaltion tilan välisestä kytköksestä: Mikäli yhteiskunnan koetaan muuttuvan epäoikeudenmukaiseksi ja epätasa-arvoiseksi, koetaanko Suomea enää puolustamisen arvoiseksi?

Muuttuva kansalaisuus ja maanpuolustus

Edellä viitattiin yksilöllistymiseen yhtenä kansalaisuuteen liittyvänä, mutta myös yleisempänä yhteiskunnallisesti vaikuttavana ilmiönä. Yksilöllistyminen, suhde omaan itseen ja oman elämänkulun rakentaminen tietoisilla valinnoilla, on kiinteässä suhteessa yhteisöllisyyden muuttumiseen. Yhteisöllisyys on jatkuvassa uudelleen määrittelyn tilassa, se on hetkellistä, vaihtuvaa, laskelmoivaa ja monin tavoin välittyntä, muun muassa digitalisaation ja esimerkiksi sosiaalisen median tuomien mahdollisuuksien kautta. (Saastamoinen 2011; myös Turner 2001.)

Kansainvälisessä asevoimia ja kansalaisuutta tutkivassa kirjallisuudessa 2010-luvulla on havaittavissa, että muuttuvan kansalaisuuden, erityisesti globalisaation ja yksilöllistymisen, katsotaan vähentävän halukkuutta palvella asevoimissa. Sama ilmiö näkyy kirjallisuuden mukaan niin asevelvollisuuteen kuin vapaaehtoisuuteen perustuvissa malleissa. (Adres ym. 2012; Eichler 2014; Klingler & Chatagnier 2014; Pfaffenzeller 2010; Ware 2010). Toisaalta joissakin maissa asevoimissa palveleminen on edelleen väylä kansalaisuuden saamiseen ja parempaan osallisuuteen kansalaisille kuuluvien oikeuksien osalta (Eichler 2014; Lomsky-Feder & Sasson-Levy 2015; Ware 2010). Asevelvollisuus voidaan nähdä myös sosiaalisia ongelmia lievittävänä instituutiona, joka parantaa

yhdenvertaisuutta ja kohentaa kansanterveyttä sekä vahvistaa demokratiaa ja yhteiskunnallista koheesiota (Garcia 2015).

Yksilöllistyminen, globalisaatio ja sen myötä niin sanotun kosmopoliittisen maailmankansalaisuuden vahvistuminen, kansallisen identiteetin sijaan, ovat ilmiöitä, jotka yleisesti liitetään kansalaisuuden muuttumiseen. Niiden vaikutus asevelvollisuuteen tai halukkuuteen palvella asevoimissa ei kuitenkaan vaikuttaisi olevan itsestään selvä tai suora, vaan vahvasti aikaan, paikkaan, yhteiskunta- ja puolustusjärjestelmiin sidonnainen.

Yksilöllistyminen ja hyötykansalaisuus

Yksilöllistymisen voidaan katsoa olevan yhteydessä henkilökohtaisen hyödyn tavoittelun lisääntymiseen, osittain jopa yhteisöllisen tai kollektiivisen hyödyn kustannuksella. Omaa elämäkulkua rakentavan yksilön on sanottu tavoittelevan lähtökohtaisesti omaa, tai välittömän lähipiirinsä, hyötyä. Hyödyn tavoittelu liittyy ja on suhteessa valinnanvapauden korostumiseen. (mm. Saastamoinen 2011.) Aineistossamme korostuvat yksilöiden, kansalaisten, oikeudet, valinnanvapaus ja itselle koettava hyöty suhteessa maanpuolustukseen. Valtaosa haastateltavistamme oli sitä mieltä, että kansalaisten tulee saada valita oma roolinsa maanpuolustuksessa. Maanpuolustukseen ja asevelvollisuuteen liittyviä valintoja punnitaan suhteessa omaan elämänkulkuun ja valinnoista saavutettavissa oleviin hyötyihin.

Mä oon sinänsä aika itsekeskeinen ihminen että mä en just koe olevani, varsinaisesti mitään velkaa ja sitä kautta, jollekin näinkin abstraktille asialle kuin valtio. (siviilipalvelusta suorittava 20 vuotta)

[Maanpuolustuksen] ei tulisi olla pakollista. Ihmisillä on oltava oikeus päättää omasta elämästään, ei instituutioilla. (reservistä eroava, ikä ei tiedossa)

Omien valintojen pohjalla vaikutti olevan sekä oman elämänkulun aktiivinen rakentaminen että omakohtaisen hyödyn hakeminen omien valintojen kautta. Asevelvollisuuteen liittyvän palveluksen suorittamiseen liittyen pohdittiin konkreettisia, itselle saatavia hyötyjä, ja vasta sen jälkeen valtiota, yhteiskuntaa tai maanpuolustusta palvelevia hyötyjä.

Mun mielestä sivari on hyödyllisempi kun armeija. Mitä armeijasta jää käteen, no sä osaat ampuu toisii ihmisii ja juosta metäs [naurahtaa]. Sivarista

saa työkokemusta ja sanoisin että siitä on enemmän hyötyä tulevaisuudessa. (siviilipalvelusta suorittava 19 vuotta)

Mä olisin halunnut armeijaan mut mun piti päättää se että haluunko mä harrastaa musiikkii mikä on kuiteskin se mun juttu vai haluunko mä mennä armeijaan minkä mä halusin käydä mutta kyllä se musiikki sit oli mulle tärkeempi. (siviilipalvelusta suorittava 21 vuotta)

Yksilöllistyminen ja yhteisöllisyyden muuttuminen yhdistyvät myös niin sanottuun maailmankansalaisuuden syntymiseen sekä yleismaailmallisten ihmisoikeuksien ja kulttuuristen oikeuksien korostumiseen (mm. Adres ym. 2012; Güalp 2013; Johnson 2013; Saastamoinen 2010 & 2011; Turner 2001).

...en kauheesti koe, että enää pitäis ajatella kauheen kansallisvaltioiden kautta tätä kokonaisuutta vaan enemmän globaalisti, että ne on yhteisiä ongelmia ja yhteisiä asioita, joiden eteen pitäis ponnistella, jolloin se kansallisvaltionkin ajatus on aika uus ja mun mielestä hiljalleen voitais päästä sellaisista asioista kokonaisuutena irti. (reservistä eroava 34 vuotta)

Globaalikansalaisuus ja yksilöllisyys

Globalisaatio muuttaa käsitystä kansalaisuudesta kosmopoliittisuuden, maailmankansalaisuuden, suuntaan, jolloin kansalaisuutta ei määritellä enää kansallisvaltion jäsenyyden tai sen jakamien kansalaisoikeuksien kautta. Kansalaisoikeuksien (civil rights) sijasta korostuvat ihmisoikeudet (human rights), jotka ovat kaikille samat ajasta ja paikasta riippumatta. (Esim. Adres ym. 2012; Güalp 2013; Johnson 2013; Turner 2001.) Valtio ei ole globaalissa ajattelutavassa kansalaisuuden kiinnittymisen kohde, vaan globaalit oikeudet ovat rajoihin sitomattomia, kansainvälisiin sopimuksiin perustuvia kosmopoliittisia ihmisoikeuksia (Linklater 2002, 324–326; Johnson 2013). Globalisaation ja kansalaisuuden muuttumisen myötä kansallisvaltioiden rajat ja niiden merkitys hämärtyvät, kun oman elämänpiirin kenttänä nähdään oman asuinmaan ohella kaikki muutkin valtiot (esim. Güalp 2013; Johnson 2013; Adres ym. 2012).

Globaaleissa oikeuksissa korostuvat ihmisoikeuksien lisäksi kulttuuriset oikeudet, jotka tarkoittavat kaikkien ihmisten oikeutta omaan kieleen, kulttuuriin tai uskontoon, ilman, että nämä yhdistyisivät suoranaisesti kansallisvaltioon. (Turner 2001, 203–206). Aineiston pohjalta on nähtävissä kuitenkin vain vähäisiä viitteitä siitä, että mikäli yksilön käsitys kansalaisuudesta pohjautuu

globaaleihin ihmisoikeuksiin, ei tällöin koeta olevan vahvaa tarvetta kansallisvaltioille, eikä sen myötä myöskään kansalliselle puolustukselle.

Täähän on hirveen isossa muutoksessa väistämättä monesta syystä ja siitä että yhtäkkiä nyt tieto kulkee, kaikki on periaatteessa reaaliaikaisesti kaikki maailman ihmiset voi olla toistensa kanssa yhteydessä ja, kaikilla on periaatteessa mahdollisuus elää maailmankansalaisina vaikei ois rahaa matkustaa mutta on mahdollisuus saada tietoa siitä että minkälaista on muissa maissa, et kaikki ei enää elä tai juuri kukaan ei enää elä sellasessa, omassa heimossa laaksossa, ja suhtaudu vihamielisesti naapurilaaksoa kohtaan että, tästä väistämättä koko ajan muuttuu tää järjestelmä. (siviilipalvelusta suorittava 27 vuotta)

Vaikka kosmopoliittisen kansalaisuuden myötä kansallisvaltion ja lähiyhteisöjen merkitys voivat heiketä, haastateltavamme näkivät globaalit ja paikalliset uhkakuvat sekä oman suhteensa maanpuolustukseen ja sen tehtäviin vahvasti kansallisvaltion (Suomen) näkökulmasta. Haastattelujen perusteella kansalaisuus käsitetään Suomeen liitettynä ja omaa kansalaisroolia määritetään toiminnan kautta suhteessa omaan maahan, valtioon ja yhteiskuntaan.

Kosmopoliitti kansalaisuus vaikuttaa myös yhteisöllisyyden muotoihin ja niiden kehitykseen. Aiemmin merkitykselliset kylä- ja lähiyhteisöt menettävät ajasta ja paikasta riippuvan merkityksensä. Samalla ihmisten henkilökohtaiset yhteisöt muodostuvat uusilla tavoilla, kuten sosiaalisen median tai henkilökohtaisten kiinnostusten kautta. (Saastamoinen 2011, 80–86; ks. myös Linklater 2002.) Suurta osaa haastattelemistamme henkilöistä vaikutti yhdistävän kokemus heikosta kiinnittymisestä lähiyhteisöihin. Lähiyhteisöiksi koettiin oma perhe ja kaverit. Omalla kylällä, asuinpaikalla tai muilla paikkaan sidotuilla yhteisöillä ei ollut kovinkaan suurta merkitystä. Henkilökohtaisten yhteisöjen rakentaminen näytti olevan yhteydessä aiemmin esiin nostettuun yksilöllisten elämänpolkujen rakentamiseen.

Mulle on mun mielestä se että mitkä on samantyyppisiä ihmisiä, se on mun mielestä enemmän että mä tunnun kuuluvani niihin enemmän kun siihen paikkaan. Että ei mullekaan mikään paikka oo sinänsä niin tärkeä mitä ne oikeestaan ne ihmiset jos vertais paikkaa ihmiseen. (reservistä eroava 23 vuotta)

Adres ym. (2012, 109–111) havaitsivat tutkiessaan israelilaisten lukiolaisnuorten halua suorittaa asepalvelus, että yksilöllistyminen (mitattuna kilpailuhenkisytydellä, yksilöllisyyden tai ainutkertaisuuden kokemuksella ja vastuullisuudella) itse asiassa voi lisätä halukkuutta suorittaa asepalvelus. Sen sijaan

lähiyhteisöjen vahvojen paikallisteiden puuttuminen ja kulutusmyönteisyys vähentävät halukkuutta suorittaa asepalvelus. Vahvojen paikallisten siteiden puuttuminen voidaan varovasti yhdistää kokemukseen itsestä ”maailmankansalaisena” tai aiemmin kuvattuun uusyhteisöllisyyteen.

Lähes kaikki haastateltavista kokivat olevansa suomalaisia ja rakensivat puheessaan omaa identiteettiään suhteessa Suomeen. Kiinnittymistä Suomeen ja suomalaisuuteen kuvattiin sekä kielen ja kulttuurin että suomalaisen yhteiskunnan vaikutuspiirissä elämisen kautta. Haastateltavat vertasivat Suomea muihin maihin ja pääosa koki, että suomalaisen hyvinvointivaltion palvelut, niiden laatu ja saatavuus kiinnittivät heidät Suomeen kansallisvaltion näkökulmasta. Yksittäiset haastateltavat lavensivat käsitystään kansalaisuudesta valtiosta, tai alueellisesta yhteisöstä riippumattomaksi maailmankansalaisuudeksi. Maailmankansalaisuus vaikutti olevan haastateltaville vielä hahmottuva, joskin olemassa oleva ja mahdollisesti tulevaisuudessa kasvava ilmiö.

Huomioitavaa on kuitenkin se, että suhteessa aiempaan tutkimuskirjallisuuden tässä aineistossa kansainvälistyminen ja globalisaatio kansalaisuutta rapauttavina ilmiöinä vaikuttavat olevan vielä marginaalisia ilmiöitä. Ne näkyvät haastatteluaineistossamme pienen osan näkemyksinä ja kokemuksina, mutta ne eivät ole valtavirtaa. Globalisaatio, yksilöllistyminen ja ihmisoikeuksien korostuminen muuttavat kansalaisen suhdetta valtioon, mutta aineistomme ja aiemman tutkimuksen perusteella nämä muutokset eivät vaikuttaisi olevan suorassa yhteydessä maanpuolustushalukkuuteen (vrt. Adres ym. 2012).

Yhteenveto – kansalaisuuskäsitykset ja maanpuolustus

Suomalaisen asevelvollisuuteen perustuvan puolustusratkaisun vuoksi on tärkeä ymmärtää kansalaisen ja valtion välisen suhteen nykytilaa sekä siinä tapahtuvia muutoksia. Maanpuolustus- ja asevelvollisuudessa kansalaisten suhde velvollisuuksiin ja maanpuolustukseen peilautuu kansalaiskäsitysten kautta. Jokaisen kansalaisuuskäsityksen kautta piirtyy erilainen kuva kansalaisen suhteesta yhtäältä valtioon ja toisaalta maanpuolustukseen. (ks. taulukko 2.)

Hyvinvointivaltiokansalaisuudessa korostuu järjestelmälähtöinen ajattelu, jossa kansalainen on lopulta melko passiivinen toimija suhteessa oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa. Hyvinvointivaltio takaa kaikille kansalaisille toimeentulon, sosiaaliturvan, peruspalvelut ja perusoikeudet riippumatta yksittäisen kansalaisen suorituksista tai velvollisuuksista. Kansalaisten oikeudet ovat kaikille samat, asemasta, sosiaaliluokasta tai velvollisuuksien täyttämisestä riippumatta. Asevelvollisuuden suorittaminen näyttäytyy tällöin erityisesti ympäristön odotuksien täyttämisenä. Asevelvollisuuteen liittyvien vaatimusten

Taulukko 2. Kansalaisuuskäsitysten mukainen suhde kansalaisen, valtion ja maanpuolustuksen välillä

	Kansalaisen suhde valtioon	Kansalaisen suhde maanpuolustukseen ja asevelvollisuuteen
Hyvinvointi- valtio- kansalaisuus	Järjestelmälähtöinen. Kansalainen melko passiivinen osallistuja, valtio turvaa perusoikeudet ja kaikkien hyvinvoinnin.	Asevelvollisuus ja siihen liittyvä palvelus sosiaalisten ja oikeudellisten normien noudattamisena.
Yksilöllistynyt hyöty- kansalaisuus	Yksilölähtöinen. Kansalainen aktiivinen toimija, oman yksilöllisen elämänpolkunsa rakentaja, mille odottaa valtion tukea.	Valinnanvapauden korostuminen järjestelmän puitteissa. Palvelus tai siitä kieltäytyminen henkilökohtaisen hyödyn näkökulmasta.
Globaali- kansalaisuus	Yhteisölähtöinen. Oikeuksien pohjana yleismaailmalliset ihmisoikeudet. Kansalaisuus, rajat ja kansallisvaltiot hämärtyviä käsitteitä.	Globaalin rauhanomaisen kehityksen korostaminen, diplomatia ja kriisien ennaltaehkäisy. Kansallisvaltion rajojen aseellinen puolustaminen ei mielekkästä.

ja toimintojen velvoittavuus perustuu viime kädessä rikosoikeudelliseen sanktioon, samoin kuin vero- tai oppivelvollisuuskin.

Haastattelemassamme kohderyhmässä asevelvollisuuden ja siihen liittyvän palveluksen merkitys valtiollista tai yhteiskunnallista hyötyä palvelevana toimintana koettiin verovelvollisuutta heikompana. Valtio antaa kansalaisille oikeuksia, eikä niiden vastaanottaminen tai hyödyntäminen edellytä kansalaisilta vastavuoroisuutta velvollisuuksien suorittamisen muodossa, muutoin kuin lakiperustan tai sosiaalisen hyväksyttävyyden kautta. Omaa roolia ja toimijuutta peilataan kokemukseen valtioon ja hyvinvointiyhteiskuntaan kohdistuvista uhkista. Suomalainen hyvinvointivaltio koetaan vahvasti puolustamisen arvoisena, vaikka osa tutkimuksemme kohderyhmästä halusikin purkaa omaa rooliaan maan aseellisessa puolustuksessa. Haastateltavat hakivatkin omaa rooliaan aseellista puolustusta laajemmasta, valtion kokonaisturvallisuuden ja yhteiskunnan turvaamisen kentästä. Oma toiminta haluttiin kohdentaa juuri yhteiskunnan laajan turvallisuuden tuottamiseen. Mikäli Suomeen kohdistuisi välitön sotilaallinen uhka, voisi kokemus Suomesta hyvinvointivaltiona ja henkilökohtainen kiinnittyminen Suomeen ja suomalaisuuteen vahvistaa tämän kohdejoukon sitoutumista ja osallistumista myös maan aseelliseen puolustukseen tai sen tukemiseen.

Hyötykansalaisuus kiteyttää kuvan yksilöllistyneestä ja yksilökeskeisestä suhtautumisesta kansalaisten oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Valtion rooli on tukea kansalaista ja mahdollistaa hänen henkilökohtaiset, oman elämänkulun mukaiset valintansa. Verojen maksaminen koetaan riittäväksi vastavuoroisuuden

osoitukseksi valtiota kohtaan. Oikeudet kuuluvat jokaiselle yksilöllisesti, ja kansalaisuuteen kuuluvat velvollisuudet halutaan hoitaa omien intressien mukaisesti valinnanvapautta korostaen. Hyötykansalaisuudessa suhde maanpuolustukseen korostaa selkeimmin valinnanvapautta. Asevelvollisuuteen kuuluva palvelus, palveluksen muoto tai palvelemattomuus valitaan sen mukaan, mikä parhaiten sopii omaan elämäntilanteeseen tai tukee oman elämänkaaren suunniteltuja käännteitä.

Tutkimuksemme kohdejoukossa nousee esille pyrkimys päästä eroon pakosta ja velvollisuudesta asevelvollisuuteen ja asepalvelukseen liittyen. Kansalaisten vapautta ja itsemääräämisoikeutta rajoittavan asevelvollisuuden sijaan puolustusjärjestelmä voisi perustua nykyistä valikoivampaan reserviläisarmeijaan tai ammattiarmeijaan, aseelliseen puolustukseen osallistuvien sotilaiden professioperustaiseen valintaan. Asevelvollisuutta sen sijaan voisi laajentaa palvelemaan kokonaisturvallisuuden eri tarpeita, jotta se tuottaisi kansalaisille laaja-alaisesti valmiuksia valtion ja yhteiskunnan turvaamiseen ja puolustamiseen erilaisia uhkia vastaan. Haastateltaviemme mukaan valtiota tulee kyllä tarvittaessa puolustaa, kunhan se voidaan tehdä itselle sopivalla tavalla, ilman pakkoa.

Globaalikansalaisuus kyseenalaistaa vahvimmin kansallisen puolustuksen merkityksen ja tarpeellisuuden. Käsitys oikeuksista perustuu yleismaailmallisiin ihmisoikeuksiin, jotka eivät ole sidoksissa kansallisvaltioon sen rajoihin tai tiettyyn fyysiseen maa-alueeseen. Kaikilla ihmisillä kaikkialla on yhtäläinen oikeus omaan kieleen, kulttuuriin ja uskontoon. Kansalaisuuden käsitteen sijalla tulisikin puhua ihmisyydestä, joka ei ole sidoksissa kansallisvaltion rajoihin. Näin ollen kansallisvaltioiden rajojen turvaaminen näyttäytyy osin irrelevanttina kysymyksenä. Sen sijaan valtioiden tulisi keskittää ponnistelunsa enenevässä määrin globaalin rauhanomaisen kehityksen tukemiseen diplomatian, yhteistyön sekä kriisien ennaltaehkäisemisen muodossa.

Haastateltavien puheessa maanpuolustus tarkoittaa ensisijaisesti aseellista puolustamista ja varautumiseen vieraan valtion aseelliseen hyökkäykseen Suomea vastaan. Aseellinen konflikti nähdään kuitenkin erittäin epätodennäköisenä. Tarve aseelliselle maanpuolustukselle koetaan näin ollen melko vähäiseksi. Olipa siis kysymys koetusta sodankuvan muuttumisesta tai tämänhetkisistä uhkakuvista, haastateltavien käsityksissä korostuvat laajemmin kokonaisturvallisuuden rakentamisen sekä yhteiskunnan ja kansalaisten toiminnan turvaamisen ulottuvuudet kuin aseellinen maanpuolustus. Keinoista korostuvat muun muassa diplomatia, kriisien kansainvälinen ennaltaehkäisy, yhteiskunnallisen vakauden ylläpitäminen ja toiminta siviiliyhteiskunnan tukemiseksi niin normaalitilanteessa kuin poikkeusoloissa. Toisin sanoen haastateltujen kautta piirtyy selkeästi suomalaista kokonaisturvallisuusmallia vastaava kuva.

Maanpuolustus laajenee maan puolustamiseksi. Mikäli maan puolustaminen ymmärretään enemmänkin kokonaisturvallisuuden mukaisesti yhteiskunnan turvaamisena, ei pelkästään aseellisena puolustamisena, se muuttaa myös niitä rooleja, joita kansalaisella on osana maanpuolustusta ja joihin hän haluaa haakeutua. Suomen nykyisessä puolustusjärjestelmässä asevelvollisuus koskee kansalaisvelvollisuutena vain miehiä ja vapaaehtoisen asepalveluksen suorittaneita naisia. Asevelvollisilla on nykyisessä järjestelmässä suhteellisen laajat mahdollisuudet vaikuttaa omaan rooliinsa ja toimijuuteensa järjestelmän sisällä. Asevelvollisuuden näkökulmasta pääosa kansalaisista jää puolustusjärjestelmässä maanpuolustuksen ulkopuolelle, maanpuolustuksen marginaaleihin. Kolmas sektori ja vapaaehtoinen maanpuolustus tarjoavat kansalaisille mahdollisuuksia etsiä ja muokata omaa rooliaan eli vahvistaa omaa toimijuuttaan maanpuolustuksessa. Vapaaehtoisuuteen perustuvat maanpuolustuksen tehtävät palvelevat valtiota ja sen turvaamista, mutta *motiivit* oman toimijuuden kehittämiseen ovat yksilölähtöisiä.

Pohdinta – kansalaisuus ja maanpuolustus Suomessa

Haastattelemiemme reservistä eronneiden ja siviilipalvelusta suorittavien asevelvollisten kohdalla oli havaittavissa jännite heidän suhteessaan asevelvollisuuteen. Useimmat heistä kokivat, että Suomea tulee puolustaa, äärimmäisessä kriisissä jopa aseellisesti. Samaan aikaan valtion kansalaiseen kohdistama pakko korostui asevelvollisuuden ydinongelmana. Asevelvollisuusjärjestelmässä ei nähty lyhyellä aikavälillä merkittäviä muutostarpeita, mutta sitä tulisi kehittää pitkällä aikavälillä sukupuolia yhdenvertaisemmin kohtelevaksi ja kansalaisten valinnanvapauden paremmin mahdollistavaan suuntaan. Haastateltavien puheessa rakentunut ideaali oli siis jonkinlainen kaikkia koskevan palvelusvelvollisuuden sisäinen valinnanmahdollisuuksien kirjo – ja toive, että aseellisen puolustuksen tarpeisiin löytyisi riittävästi sen osakseen valitsevia kansalaisia.

Tutkimukseemme pohjaten näyttää siltä, etteivät kansalaiset koe kansalaisoikeuksien ja -velvollisuuksien välillä yksiselitteistä vastavuoroisuutta. Syy lienee se, että hyvinvointivaltiossa kansalaisten perus- ja etuoikeudet ovat kaikkien kansalaisten sekä maassa laillisesti oleskelevien saatavilla. Suomi hyvinvointivaltiona koetaan puolustamisen arvoisena, mutta oma rooli kansalaisena, sotilaana tai muunlaisena turvallisuuden tuottajana herättää keskustelua ja kysymyksiä. Riittääkö, että maksan veroni, jotta valtio voi toimia, tuottaa palveluja ja säilyä hyvinvointivaltiona, vai tuleeko minun henkilökohtaisesti osallistua tai toimia valtiota palvellon?

Asevelvollisuudessa ja siihen liittyvässä palveluksessa koettu pakko asettuvat jännitteeseen suhteeseen yhteiskunnallisten pohjavireiden kanssa. Onko niin, että kun kansalaisten velvollisuuksien ja valtion takaamien oikeuksien välillä ei koeta olevan vastavuoroisuutta, asevelvollisuus näyttäytyy pikemminkin juridisena pakkona kuin sisäisesti motivoituneena mahdollisuutena? Vaikuttaa siltä, että maanpuolustukseen ja asevelvollisuuteen liittyvät yksilölliset ja henkilökohtaiset valinnat tehdään valtion edun sijaan enenevässä määrin omaa henkilökohtaisia, oman perheen tai välittömän lähiyhteisön intressejä ajatellen. Haastateltujen asevelvollisten keskuudessa pakko problematisoituu ehkä myös siksi, että he kokevat sotilaalliset uhkat tällä hetkellä hyvin vähäisiksi. Nämä tekijät voivat pitkällä aikajänteellä heikentää asevelvollisuuden merkityksellisyiden kokemusta kansalaisten keskuudessa.

Asevelvollisuus suomalaisena instituutiona kutsuu osan kansalaisista valtion palvelukseen konkreettisen velvollisuuden ja toiminnan kautta. Valtio toteuttaa maanpuolustuksella vastuutaan kansalaistensa turvallisuudesta ja valtion puolustamisesta ulkoisia uhkia vastaan, osallistaen kansalaisia puolustuksen tehtäviin. Perinteisessä suomalaisessa puhetavassa isänmaa, kansallisvaltio, on ollut keskeinen puolustamisen kohde. Tutkimuksessamme sen rinnalle nousevat hyvinvointivaltiossa kiteytyvä toimiva yhteiskuntajärjestelmä ja suomalainen arvomaailma. Kansallisvaltion keskeisimpiä uhkatekijöitä ovat olleet vieraan valtion aseellinen hyökkäys tai valtioon kohdistuva painostus. Hyvinvointivaltiota uhkaavat tutkimuksemme mukaan ulkoisten uhkien lisäksi myös valtion sisäinen eriarvoistuminen, luottamuksen heikkeneminen poliittiseen päätöksentekoon sekä hyvinvointivaltion peruspalvelujen purkaminen.

Puolustamisen käsite vaikuttaa kansalaisten mielissä olevan hyvin laaja. Se sisältää pääsääntöisesti aseellisen puolustamisen, mutta myös moninaisia diplomatian, kriisinhallinnan ja sisäisen turvallisuuden ylläpitämisen tehtäviä, toimenpiteitä tai keinoja. Suomalaisessa yhteiskunnassa pyritään tällä hetkellä kohti kansalaisen entistä suurempaa osallistumista yhteiseen, julkisen arvon ja palvelujen tuotantoon (esim. Jalava ym. 2017, Raisio ym. 2017, Valtioneuvosto 2017), mikä näkyy myös kokonaisturvallisuusmallissa (Valtioneuvosto 2017, Turvallisuuskomitea 2018). Kokonaisturvallisuudessa kansalainen on aktiivinen toimija ja varautuja yhdessä turvallisuusviranomaisten kanssa.

Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako ja sen kriittinen tarkastelu tulleeikin tulevaisuudessa korostumaan. Kansalaisen roolia edelleen määrittävä hyvinvointivaltiokansalaisuus korostaa turvallisuuden hallinnollisteknistä työnjakoa: eri viranomaiset ja julkisen hallinnon alat huolehtivat omista tonteistaan ja tehtävistään yksittäisen kansalaisen ollessa sivuroolissa. Muuttuvat kansalaisuuden muodot puolestaan korostavat yhteiskunnallisen turvallisuustyön sekä sosiaalista organisoitumista että henkilökohtaista motivaatioulottuvuutta.

Sosiaalisen organisoitumisen viitekehyksessä kolmas sektori ja vapaaehtoistoiminta, neljäs sektori ja erilainen kotitalouksissa tehtävä varautumistyö sekä yksityisen sektorin toimijat tulevat korostetummin esiin. (Yhteiskunnallisesta turvallisuustyönjaosta ks. Tallberg 2017.)

Kansalaisuus näyttäisi olevan muuttumassa valinnanvapauden, yksilöllistymisen ja henkilökohtaisen hyödyn hakemisen suuntaan. Kosmopoliittinen maanilmankansalaisuus haastaa koko turvallisuustyönjaon, ja jopa kyseenalaistaa kansallisen puolustuksen merkityksen. MTS:n kyselyn (2017) ja tutkimuksemme mukaan suomalaiset kuitenkin kannattavat joko nykyisenkaltaista asevelvollisuusjärjestelmää, tai olisivat jopa valmiita lisäämään velvoittavuutta kaikille pakollisen kutsuntavelvollisuuden tai jonkinlaisen kansalaispalveluksen muodossa.

Asevelvollisuudella ja kansalaisten osallistamisella maanpuolustuksen ja valtion turvaamisen tehtäviin on vankka kannatus – jopa niiden kohdalla, jotka ovat henkilökohtaisesti tehneet asevelvollisuutensa suorittamisen osalta valtavirrasta poikkeavan ratkaisun. Mikäli asevelvollisuutta kehitetään tulevaisuudessa, sen sisäisiä palveluvaihtoehtoja uudistaen ja lisäten, tai jonkin muotoista kansalaispalvelusta rakentaen, herää kysymys, minkälaista kansalaisuutta uusi instituutio rakentaa ja millaiseen kansalaisuuteen se voi tukeutua. Tulisiko palveluvaihtoehtojen rakentua erilaisten kansalaisuusikäsitusten varaan niin, että hyötykansalainen voisi tehdä velvollisuuden suorittamista koskevat valintansa omien intressiensä mukaisesti, globaali maailmankansalainen voisi velvollisuuden suorittamiseksi toimia yleismaailmallisten ihmisoikeuksien hyväksi kansallisvaltioiden rajojen yli, ja ”uusi” hyvinvointivaltiokansalainen voisi antaa työpanoksensa vastalahjana hänen oikeutensa taanneelle valtiolle, käytettäväksi valtion parhaaksi katsomalla tavalla? Vaikka kansalaisuus onkin todellisuudessa tätä jakoa moniulotteisempi ilmiö, asevelvollisuuden tulevaisuuden osalta näiden ulottuvuuksien huomioon ottaminen voi olla avain onnistuneeseen kehitystyöhön.

Kiitokset

Artikkeli on kirjoitettu Maanpuolustuskorkeakoulun TAHTO-tutkimusprojektin tuotteena. Kiitämme tutkimuksen rahoituksesta Maanpuolustuksen tieteellistä neuvottelukuntaa (MATINE), Puolustusministeriötä ja Maanpuolustuksen kannatusäätiötä (MPKS). Haluamme osoittaa lämpimät kiitokset dosentti, everstiluutnantti Mikael Salolle arvokkaista kommentteista artikkelin käsikirjoitukseen.

Viitteet

- 1 <http://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/tahto-tutkimusprojekti>
- 2 Reservistä eroavat ovat asevelvollisia, jotka ovat suorittaneet varusmiespalveluksen loppuun ja hakeutuneet sen jälkeen reservissä ollessaan siviilipalvelukseen. Täydennyspalveluskoulutuksen jälkeen heidän Puolustusvoimien sodanajan sijoituksensa puretaan ja heistä tulee siviilipalvelusvelvollisia. Käytämme tekstissä ilmaisua reservistä eroava, koska tämä vastaa haastateltujen omaa kokemusta valinnastaan.
- 3 Kaksi haastateltavaa (reservistä eroavia) eivät antaneet lupaa nauhoittaa haastattelua, mutta antoivat luvan käyttää haastattelua tutkimusaineistona. Näistä haastatteluista tehtiin kirjalliset muistiinpanot, joiden perusteella ne on sisällytetty aineiston analyysiin.

Lähteet

- Adres, Eitan, Pieter Vanhuyesse & Dana Vashdi (2012). The Individual's level of Globalism and Citizen Commitment to the State: The Tendency to Evade Military Service in Israel. *Armed Forces and Society*, 38(1), 92–116.
- Asevelvollisuuslaki* (28.12.2007/1438).
- Caforio, Giuseppe (2003). *Handbook of the Sociology of the Military*. New York: Kluwer Academic.
- Cohen, Eliot A. (1985). *Citizens and Soldiers: The Dilemmas of Military Service*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Danielsbacka, Mirkka (2015). Vastavuoroisuus ja sen vaatimus asevelvollisuusarmeijoiissa. Teoksessa A. Kujala & M. Danielsbacka (toim.) *Hyvinvointivaltion loppu – vallanpittäjät, kansa ja vastavuoroisuus*. Helsinki: Tammi, 273–298.
- Eichler, Maya (2014). Citizenship and the contracting out of military work: from national conscription to globalized recruitment. *Citizenship Studies*, 18(6–7), 600–614.
- Garcia, Ryan J. (2015). National Service and Civic Engagement: A Natural Experiment. *Political Behavior*, 37(4), 845–864.
- Griffith, James (2005). Will Citizens Be Soldiers? Examining Retention of Reserve Component Soldiers. *Armed Forces and Society*, 31(3), 353–383.
- Gülalp, Haldun (2013). Citizenship and democracy beyond the nation state. *Cultural Dynamics*, 25(1), 29–47.
- Harinen, Olli & Anitta Hannola (2013). *Varusmiesten maanpuolustustahto 2010-luvun alkupuolella*. Tutkimustuloksia puolustusvoimissa tehdyistä varusmiesten loppukyselyistä. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 1/2013, n:o 2. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2482-2>.
- Heinecken, Lindy (2014). Outsourcing Public Security: The Unforeseen Consequences for the Military Profession. *Armed Forces and Society*, 40(4), 625–646.
- Helkama, Klaus (2015). *Suomalaisten arvot*. Helsinki: SKS.
- Hänninen, Sakari (2017). Julkisesta vastuusta yksityiseen vastuuseen. Teoksessa S. Hänninen & P. Saikkonen (toim.) *Hyvinvointivaltio ylittää jälkensä*. Helsinki: Juvenes Print, 97–110.
- Insin, Engin (2009). Citizenship in flux: The figure of the activist citizen. *Subjectivity*, 29, 367–388.
- Jalava, Janne, Harri Raisio, Teija Norri-Sederholm, Henri Lahtinen & Alisa Puustinen (2017). *Kolmas sektori viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena*. Valtioneuvos-

- ton selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 76/2017, Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-483-2>.
- Johnson, John (2013). National to Global Citizenship: Reflections on our Values, Loyalties and Common Future. *Cultural Studies, Critical Methodologies*, 13(6), 452–457.
- Kansan arvot (2017). *Kansan arvot 2017*. Tutkimustiivistelmä. Saatavilla: <http://t-media.fi/wp-content/uploads/2017/12/Kansan-arvot-2017-tiivistelm%C3%A4-2.pdf>, (6.2.2018).
- Keskinen, Marko, Arttu Kantola, Juha Mäkinen & Arto Salonen (2017). Miten yhteiskehittää kokonaisturvallisuutta? Tieteidenvälisiä näkemyksiä Winland-hankkeesta. *Tiede ja ase* 75, 124–154.
- Klingler, Jonathan & Tyson Chatagnier (2014). Are You Doing Your Part? Veterans' Political Attitudes and Heinlein's Conception of Citizenship. *Armed Forces and Society*, 40(4), 673–695.
- Kosonen, Pekka (1998). *Pohjoismaiset mallit murroksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Kosonen, Jarkko, Teemu Tallberg, Jenni Harala & Petteri Simola (2017). Maanpuolustus- tahto ja taistelutahto suomalaisessa asevelvollisuusarmeijassa. Teoksessa T. Tallberg, A. Ojajärvi & T. Laukkanen (toim.) *Puolustuslinjalla*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 92–124.
- Kosonen, Jarkko & Alisa Puustinen & Teemu Tallberg (2018). Kansalaisen maanpuolustus- suhde asevelvollisuuden ja hyvinvointivaltion kontekstissa. *Sociologia*. Arvioitavana.
- Kujala, Antti & Mirkka Danielsbacka (2015). *Hyvinvointivaltion loppu – vallanpitäjät, kansa ja vastavuoroisuus*. Helsinki: Tammi.
- Kuusela, Pekka (2006). Kansalaisuus, modernisaatio ja globaali aika. Teoksessa M. Saastamoinen & P. Kuusela (toim.) *Kansalaisuuden ääriivivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäsmoernilla ajalla*. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, 26–52.
- Kuusela, Pekka & Mikko Saastamoinen (2006). Kansalaisuuden ulottuvuudet. Teoksessa M. Saastamoinen & P. Kuusela (toim.) *Kansalaisuuden ääriivivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäsmoernilla ajalla*. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, 9–25.
- Laitinen, Kari & Arto Nokkala (2005). *Suomalainen asevelvollisuus: Historiaa, haasteita ja tulevaisuutta*. Julkaisuja 2005:1. Helsinki: Puolustusministeriö.
- Limnell, Jarno & Jari Rantapelkonen (2017). *Pelottaako? Nuoret ja turvallisuuden tulevaisuus*. Jyväskylä: Docendo.
- Linklater, Andrew (2002). Cosmopolitan Citizenship. Teoksessa E. Isin & B. Turner (toim.) *Handbook of Citizenship Studies*. London: Sage Publications, 317–332.
- Lomsky-Feder, Edna & Orna Sasson-Levy (2015). Serving the army as secretaries: intersectionality, multi-level contract and subjective experience of citizenship. *The British Journal of Sociology*, 66(1), 173–192.
- Marshall, Thomas (1950). *Citizenship and Social Class*. London: The Cambridge University Press.
- MTS (2017). *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Tiedotteita ja katsauksia, 1/2017. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. https://www.defmin.fi/files/4060/Suomalaisten_mielipiteita_ulko-_ja_turvallisuuspolitiikasta_maanpuolustuksesta_ja_turvallisuudesta_maraskuu_2017.pdf.
- Myrry, Liisa (2009). ”Et kai se siit tulee, et se pitää nähdä jotenkin se kohde puolustettavana ja arvokkaana”. *Käsityksiä maanpuolustustahdosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä*. Helsinki: Puolustusministeriö. http://www.defmin.fi/files/1490/Maanpuolustustahdo_raportti_taitto.pdf.

- Mäkinen, Juha (toim.) (2013a). *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 2/2013, artikkelikokoelmat n:o 9. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303202576>
- Mäkinen, Juha (2013b). Suomalaisesta asevelvollisuudesta: tutkituista eduista ja haitoista. *Tiede ja Ase* 71, 9–26.
- Mälkki, Juha (2009). Herrat, jätkät ja sotataito – mutta mikä sai armeijan taistelemaan. Teoksessa T. Siren (toim.). *Minne kuljet suomalainen sotilasjohtaja?* Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki: Edita, 11–42. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2057-2>.
- Pfaffenzeller, Stephan (2010). Conscription and Democracy: The Mythology of Civil-Military Relations. *Armed Forces and Society*, 36(3), 481–504.
- Pulkkinen, Tuija (2013). Hannah Arendt – kansalaisuus ja kansallisuus. *Tiede ja edistys*, 2, 178–179.
- Puustinen, Alisa, Harri Raisio, Esa Kokki & Joonas Luhta (2017). *Kansalaismielipide: turvapaikkapolitiikka ja turvapaikanhakijat*. Sisäministeriön julkaisu 9/2017. Helsinki: Sisäministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-130-5>.
- Raisio, Harri & Alisa Puustinen, Mika Hyytiäinen & Tarja Wiikinkoski (2017). *Kansan pulssilla: tarkastelussa deliberatiiviset turvallisuuskahvilat*. Vaasan yliopiston raportteja 1. Vaasa: Vaasan yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-728-6>.
- Saari, Juhon (2006). Hyvinvointivaltio ja sosiaalipolitiikka. Teoksessa J. Saari (toim.) *Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino, 13–64.
- Saastamoinen, Mikko (2006). Riskitodellisuus ja aktiivisen kansalaisuuden ihanne. Teoksessa M. Saastamoinen & P. Kuusela (toim.) *Kansalaisuuden ääriviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla*. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, 53–84.
- Saastamoinen, Mikko (2010). Aktiivisen kansalaisuuden vastatulkintoja. Neuroottinen ja hylätty kansalaisuus. Teoksessa J. Kaisto & M. Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta*. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 230–253.
- Saastamoinen, Mikko (2011). Intensiivistä yksilöllistymistä ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot. Teoksessa S. Kangaspunta (toim.) *Yksilöllinen yhteisöllisyys: avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere: Tampere University Press, 61–91.
- Saastamoinen, Mikko & Pekka Kuusela (2006). Kohti myöhäismodernin kansalaisuuden haasteita. Teoksessa M. Saastamoinen & P. Kuusela (toim.) *Kansalaisuuden ääriviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla*. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, 137–149.
- Salo, Mikael (2013). Yleinen asevelvollisuus strategisena ratkaisuna. Teoksessa Ukkonen, Mari (toim.) *Asevelvollisuus kansalaisoikeutena – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?* Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 2/2013, artikkelikokoelmat n:o 11. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 78–85. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303212582>.
- Schouenborg, Laust (2015). The rise of the welfare state in international society. *Cambridge Review of International Affairs* 28(4), 599–620.
- Sinkko, Risto (2015). *Maanpuolustustahto asevelvollisen koulutuksen ja palveluksen onnistumista selittävänä tekijänä*. Julkaisusarja 1(2). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Sipilä, Joonas (2013). Asevoiman järjestämisen tavat ja Suomi. Teoksessa J. Mäkinen (toim.) *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 2/2013, artikkelikokoelmat n:o 9. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 15–35. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303202576>.
- Suomen perustuslaki* (11.06.1999/731).

- Szvircev Tresch, Tibor (2018). Recruitment and Retention as a Challenge of Contemporary Armed Forces and Societies. *A special issue of Contemporary Military Challenges*. Ljubljana: General Staff of the Slovenian Armed Forces. http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojska/pdf/vojaski_izzivi/2018/svi_20_2.pdf.
- Särmäkari, Veli (2016). *Suomalainen asevelvollisuusperiaate. Kansallisen asevelvollisuuden käännekohta 1800-luvun lopun suomessa*. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisusarja. Helsinki: Unigrafia.
- Tallberg, Teemu (2017). Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako: Miten tutkia maanpuolustusta toimintana ja sosiaalisina suhteina? Teoksessa T. Tallberg, A. Ojajärvi & T. Laukkanen (toim.) *Puolustuslinjalla – yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 197, 181–203.
- Tallberg, Teemu, Alisa Puustinen & Jarkko Kosonen (2018). *Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimus laajentaa käsitystä maanpuolustustahtodesta*. Puolustustutkimuksen vuosikirja 2018. Helsinki: Puolustusvoimat. 78–79.
- Taylor, Jami, Richard Clerkin, Katherine Ngaruiya & Anne-Lise Knox Velez, (2015). An Exploratory Study of Public Service Motivation and the Institutional-Occupational Model of the Military. *Armed Forces and Society*, 41(1), 142–162.
- Terho, Sampo (2010). *Näkökulmia maanpuolustustahtoon*. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 2/2010, artikkelikokoelmat n:o 5. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2139-5>.
- Turner, Bryan (2001). The erosion of citizenship. *British Journal of Sociology*, 52(2), 189–209.
- Turvallisuuskomitea (2018). Turvallinen Suomi. *Tietoja Suomen kokonaisturvallisuudesta*. Helsinki: Turvallisuuskomitea. https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/01/Turvallinen_Suomi_2018.pdf.
- Uljas, Päivi (2012). *Hyvinvointivaltion läpimurto*. Helsinki: Into.
- Ware, Vron (2010). Whiteness in the glare of war: Soldiers, migrants and citizenship. *Ethnicities*, 10(3), 313–330.
- Yeung, Anne, Juho Saari & Erik Lagerspetz (2007). Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Saari, Juho & Anne Yeung (toim.) *Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Valtioneuvosto (2017). *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*. Valtioneuvoston periaatepäätös. Helsinki: Turvallisuuskomitea. https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/YTS_2017_suomi.pdf.